

Pedagogická fakulta MU Brno

SPECIALIZAČNÍ STUDIUM VÝCHOVNÉHO PORADENSTVÍ

RODINNÉ PRÁVO

Jaroslava Tomancová

2007

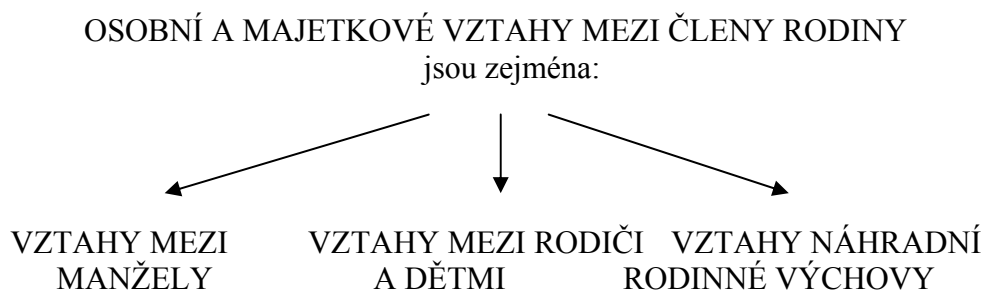
ZÁKON č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Cíl:

Po prostudování textu budete schopni:

- popsat vznik manželství, překážky a jeho zánik
- vysvětlit co je to rodičovská zodpovědnost a kdy může dojít k jejímu pozastavení, omezení nebo zbavení
- definovat pojem vyživovací povinnost a popsat jednotlivé druhy této povinnosti

Rodinné právo je odvětví práva upravující **osobní a majetkové vztahy mezi členy rodiny**.

Prameny rodinného práva:

- Ústava ČR
- Listina základních práv a svobod
- zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů – obsahuje především právní úpravu manželských a rodinných vztahů a náhradní rodinné péče
- občanský zákoník - zde je upravena převážná část majetkových vztahů mezi manžely (*společné jmění manželů, manželské a předmanželské smlouvy...*)
- zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- Úmluva o právech dítěte – součást našeho právního řádu od roku 1989 (č. 104/1991 Sb.)
- zákon o matrikách, jménu a příjmení a další předpisy správního práva

Základní principy rodinného práva jsou vyjádřeny v čl. 32 Listiny

Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona, zaručuje se zvláštní ochrana dětí a mladistvých, děti narozené v manželství i mimo ně mají stejné postavení, práva rodičů vychovávat své děti a pečovat o ně mohou být omezena a nezletilé děti od nich odloučeny proti jejich vůli jen na základě zákona a rozhodnutím soudu.

Zákon o rodině vyjadřuje **základní zásady rodinného života** – rovnost ženy a muže v manželství, podpora mateřství, odpovědnost rodičů a především **zásadu solidarity**, podle které jsou všichni členové rodiny povinni si vzájemně pomáhat a podle svých schopností a možností usilovat o zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny.

Dále upravuje většinu základních institutů rodinných vztahů. Ve svých ustanoveních definuje **práva a povinnosti jednotlivých subjektů** rodinně-právních vztahů. Obsahuje také ustanovení, která se obecně týkají **práv a povinností dětí** nebo mají souvislost s poskytováním sociálně-právní ochrany dětí.

Manželství

Zákon o rodině definuje **manželství** jako trvalé životní osobní a majetkové společenství muže a ženy uzavřené způsobem, který je přesně vymezen zákonem. Za hlavní smysl a účel manželství považuje zákon **založení rodiny a řádnou výchovu dětí**.

Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci, nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem. Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků.

Okolnosti, které vylučují uzavření platného manželství:

- **překážka bigamie**
Manželství s ženatým mužem nebo vdanou ženou nemůže být uzavřeno.
- **překážka příbuzenství**
Mezi blízkými příbuznými (*mezi předky a potomky, mezi sourozenci bez ohledu na to, zda mají společného jednoho nebo oba rodiče, týká se i příbuzenství založeného osvojením*) nemůže být uzavřeno manželství. Netýká se bratranců a sestřenic.
- **překážka nezletilosti**
Uzavřít manželství může zásadně pouze osoba **zletilá**. Soud může výjimečně povolit uzavřít manželství i nezletilé osobě, pokud je starší 16 let – zletilostí nabude uzavřením manželství (zletilosti nepozbude i kdyby manželství zaniklo).
- **překážka duševní choroby**
Uzavřít manželství s osobou trpící duševní chorobou lze jen tehdy, pokud by to povolil soud.
- **vada právního úkonu**
Soud může prohlásit manželství za neplatné na návrh jednoho z manželů (*bylo uzavřeno v důsledku bezprávné výhrůžky, omylu týkajícího se totožnosti ...*)

Uzavření manželství:

- **občanský sňatek** - zavírá se před **obecním úřadem**, který je pověřen vést matriky pro obvod, ve kterém má jeden ze snoubenců trvalý pobyt a před starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, (městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst), které jsou matričním úřadem (upraveno v zákonu o matrikách)

- **církevní sňatek** - prohlášení o uzavření manželství učiní snoubenci před **příslušným orgánem církve**, a to před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností. Manželství se uzavírá v místě určeném předpisem církve nebo náboženské společnosti pro náboženské obřady nebo náboženské úkony
- **sňatek před zastupitelským úřadem** - občan České republiky může v cizině uzavřít manželství též před zastupitelským úřadem České republiky oprávněným k tomu zvláštním předpisem.

Zajímavost

V posledních letech se jednoznačně prosadily tendence vytváření partnerských svazků bez uzavření manželství a vzestup podílu dětí narozených mimo manželství.

Vztahy mezi manžely

Uzavřením manželství vzniká manželům řada práv a povinností osobního i majetkového charakteru. Muž a žena mají v manželství **stejná práva a stejné povinnosti**. Jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí = **práva a povinnosti osobního charakteru**.

Svou povahou jde o povinnosti spíše **morální** než právní, na jejich respektování není stanovena žádná právní **sankce** (*manželé jsou povinni „žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost“*).

Povinnosti dohody o všech podstatných záležitostech - tedy těch, které se týkají rodiny – zásada rovnoprávnosti – o všech věcech rozhodují manželé společně – vedení domácnosti, otázky týkající se výchovy dětí. V běžných věcech může jeden z manželů druhého zastoupit (*převzít běžnou zásilku*), v jiných věcech se musí i manžel vykázat plnou mocí (*převzít mzdu u zaměstnavatele*).

Povinnost hradit náklady společné domácnosti - tato povinnost je soudně vynutitelná.

Práva a povinnosti majetkového charakteru - uzavřením manželství vzniká společné jmění manželů – upravuje občanský zákoník.

Zánik manželství

- **smrtí jednoho z manželů**
Dokladem je úmrtní list vydaný na základě lékařské prohlídky mrtvého.
- **prohlášením za mrtvého**
Manželství zaniká právní mocí rozsudku o prohlášení za mrtvého.
- **rozvodem**

Malý exkurz do historie

(„Vypůjčeno“ z materiálu Rozvod a paragrafy, Milana Hrušáková)

Až do roku 1950 u nás platil **Všeobecný občanský zákoník z roku 1811**, který upravoval možnost právního **ukončení manželství za života obou manželů** na konfesním principu, to znamená, že tzv. rozluka byla možná pouze u nekatolíků a Židů. Až po vzniku samostatného Československa tzv. manželská novela upravila možnost právního zrušení manželství jednotně bez ohledu na vyznání manželů. Tato novela rozlišovala rozvod od stolu a lože a rozluku.

ROZVOD (od stolu a lože), povolený soudem, znamenal pro manžele jenom zánik jejich povinnosti žít spolu, manželství však stále právně existovalo a žádný z manželů nemohl uzavřít nové manželství.

Čínský filozof Konfucius uvedl 7 dobrých důvodů pro rozvod s manželkou:

- * chová se vzpurně k tchánovi a tchýni
- * neporodila syna
- * je nevěrná
- * žálí na ostatní manželky svého muže
- * má nevléčitelnou nebo odpudivou nemoc
- * má jedovatý jazyk a je klepna
- * krade

ROZLUKA – možnost právního ukončení manželství. Zákon stanovil konkrétní důvody rozluky, při jejichž existenci vznikl manželům na rozluku právní nárok.

Podle § 13 manželské novely lze o rozluku manželství žalovati:

- *dopustil –li se druhý manžel cizoložství*
- *byl –li právoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak trestný čin, vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze*
- *opustil –li svého manžela zlomyslně a nevrátil –li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně*
- *ukládá –li druhý manžel o manželův život nebo zdraví*
- *nakládal –li jím vícekrát zle, ubližoval –li mu těžce, nebo opětovně ho na cti urážel*
- *vede –l zhýralý život*
- *pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta, pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ní těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta, pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní chorobou*
- *nastal –li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen*

- *pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhovět jen tehdy, připojí –li se k žádosti o rozluku třebas i dodatečně také druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třebas i vícekrát.*

Po celou dobu platnosti této právní úpravy (období I. republiky) se celkový počet povolených rozluk pohyboval na hranici, důvodem bylo:

- vliv církve na manželství
- postavení žen v manželství (muž byl přece hlavou rodiny)
- ekonomická závislost na manželovi (žena se po zrušení manželství rozlukou dostávala do obtížné sociální situace)
- společenské postavení (co by řekli lidé?)

Nový zákona o právu rodinném (1950) odstranil rozlišování rozvodu a rozluky a možnost právního ukončení manželství za života obou manželů upravil pod názvem **rozvod**.

Právní úprava byl poměrně přísná. *„Poněvadž ve společnosti spějící k socialismu má při uzavírání manželství být rozhodujícím hlediskem především vzájemná náklonnost a snoubenci se už nemusí řídit žádnými jinými zájmy....*

V tomto zákoně se v rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí vyslovovalo – zdali manželé – nebo, který z nich – jsou rozvodem **vinni**.

Zákon o rodině (1963) s účinností od 1. 4. 1964 princip viny opustil.

Je třeba připomenout i ustanovení občanského soudního řádu, které upravovalo tzv. **smírčí řízení**. Znamenalo to, že manželé, kteří se chtěli rozvést, museli nejprve podat u soudu návrh na zahájení smírčího řízení a teprve potom, kdy toto řízení skončilo neúspěšně, bylo možné do jednoho roku podat samotný návrh na rozvod manželství. Pokud se podal tento návrh později, muselo se smírčí řízení opakovat. S odůvodněním, že toto řízení je formální, bylo v roce 1973 zrušeno.

Rozvod byl poměrně složitý, rozhodovalo se v několika stáních, soud vyslyšel řadu svědků, podrobně zkoumal příčinu rozvratu. Rozhodovalo se v senátu složeném z profesionálního soudce a dvou soudců z lidu, kteří při jednáních podřimovali a oživali hlavně při výslechu mimomanželských známostí – nejčastější dotaz soudce z lidu: *„Když jste navázala známost se zde přítomným panem odpůrcem, věděla jste, že je ženatý a má dvě malé děti? A to vám nevadilo?*

Kontrolní otázky

- 1 Co upravuje rodinné právo a které prameny rodinného práva znáte?
2. Které okolnosti vylučují uzavření platného manželství?
3. Jaká práva a povinnosti vznikají uzavřením manželství?

Současná úprava rozvodu manželství

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Podmínky k rozvedení manželství považuje soud za splněné, nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede jestliže:

- manželství trvalo nejméně jeden rok
- manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí
- k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí
- a jestliže mu manželé soudu předloží:
 - **smlouvu (úředně ověřenou), upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů** - obecně formulovaná smlouva, která má umožnit vypořádání nejen společného jmění manželů, ale i vypořádání dalších společných majetkových vztahů, které mezi manžely existují, např. *podílové spoluvlastnictví*.
 - **smlouvu o vypořádání práv a povinností společného bydlení a případnou vyživovací povinnost** - tj. skutečnost, kdo bude povinen se z bytu po rozvodu vystěhovat a zda je druhý manžel povinen zajistit bytovou náhradu.
 - **pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu** - soud zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy – společná (*dohodnou se*), nebo střídavá (*dítě je po určitý časový úsek střídavě s jedním rodičem*) výchova obou rodičů. Může také svěřit dítě do výchovy pouze jednoho z rodičů (*na základě všestranného posouzení zájmu dítěte a výchovné způsobilosti rodičů*). Dále jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pokud to vyžaduje zájem na výchově dítěte, soud upraví i styk rodičů s ním.

Soud manželství nerozvede, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch jeho zachování, jestliže manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel s rozvodem nesouhlasí a byla by mu rozvodem způsobena zvláště závažná újma (*např. nemoc, nezaměstnanost...*)

Pokud manželé spolu nežijí déle než tři roky, **soud manželství rozvede** (je trvale rozvráceno a nelze očekávat obnovení manželského soužití). Pro rozvedeného manžela, který s rozvodem původně nesouhlasil, určí soud výživné ve stejné výši, jako kdyby účastníci řízení byli i nadále manžely a to po dobu tří let po rozvodu.

Vztahy mezi rodiči a dětmi

Mezi rodiči a dětmi vznikají právní vztahy okamžikem narození dítěte a to bez ohledu na skutečnost, zda se dítě narodilo v manželství nebo mimo manželství, zda se narodilo z přirozeného nebo umělého oplodnění.

Nejzákladnějším právem dítěte je, aby vyrůstalo v úplné rodině a v prostředí, které mu dává pocit bezpečí a rodičovské lásky. Toto právo vyplývá nejen ze zákona o rodině, ale i z Úmluvy o právech dítěte.

Právní vztahy mezi rodiči a dětmi tvoří nejvýznamnější část předmětu úpravy rodinného práva. Ze skutečného biologického poměru mezi rodiči a dětmi vyplývají práva a povinnosti, upravené v rodinném právu, ale i další právní vztahy zakotvené v právu občanském, pracovním a také v trestním, daňovém

Zajímavost

Náhradní čili surogační mateřství - diskutovaná forma asistované reprodukce – zastánci – odpůrci?

Oplozené vajíčko je implantováno jiné ženě, která dítě donosí, porodí a odevzdá biologické matce. Protože zákon o rodině stojí zcela jednoznačně na principu, **že matkou dítěte je žena, která dítě porodila**, je tento postup podle českého právního řádu vyloučen. Pokud by k tomu z důvodů porušení právních norem došlo, připadalo by v úvahu **pouze osvojení biologickou matkou** jako jediná možná právní cesta.

Práva a povinnosti, která mají rodiče s plnou způsobilostí k právním úkonům vůči svým nezletilým dětem označuje zákon **rodičovská zodpovědnost**:

- **právo dítě vychovávat**
Rodiče - řídit jednání dítěte, vykonávat nad ním dohled, použít přiměřených výchovných prostředků.
Dítě – právo svobodně se vyjadřovat ke všem podstatným rozhodnutím, týkajícím se jeho osoby, být slyšeno v každém řízení, ve kterém se o takových záležitostech rozhoduje, povinnost své rodiče ctít a respektovat.
- **právo dítě zastupovat**
Dítě může být zastoupeno kterýmkoliv z rodičů, ten za něj činí právní úkony, ke kterým nemá způsobilost.
- **správu záležitostí dítěte**
Povinnost rodičů spravovat jmění dítěte s péčí řádného hospodáře. Vyúčtovací povinnost – pokud o to dítě po nabytí zletilosti požádá. V případě ohrožení majetkových zájmů dítěte – soud mu ustanoví opatrovníka pro správu jmění.
- **vyživovací povinnost**
Nejdůležitější povinnost rodičů, která trvá po celou dobu právního vztahu mezi rodičem a dítětem.
- **určení jména a příjmení dítěte**
Určování jména dítěte – usměrňuje zákon o matrikách. Příjmení – buď určeno před narozením (*v případě manželství*) nebo se rodiče dohodnou.

Povinnost rodičů uvedená práva a povinnost realizovat v zájmu dítěte! Nedohodnou-li se o podstatné záležitosti týkající se dítěte, rozhodne soud na základě žádosti kteréhokoliv z rodičů.

Rodičovská zodpovědnost = souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, právo a povinnost zastupovat dítě a spravovat jeho jmění.

Jde ve své podstatě o **ochranný institut**, dítě není schopno samo obstarávat své záležitosti a realizovat své zájmy.

Rodičovská zodpovědnost náleží **oběma rodičům** - práva a povinnosti rodičů k dětem – **rodičovskou zodpovědnost** – ukládá zákon rodičům bez ohledu na to, zda jsou manželi, bývalí manželé nebo zda k uzavření manželství mezi nimi nikdy nedošlo.

Jestliže jeden z rodičů **nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči**. Totéž platí, je-li jeden z rodičů této zodpovědnosti zbaven a nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven.

Příklad

Právo rodiče určit jméno a příjmení dítěte. Nedohodnou-li se rodiče nebo není žádný z rodičů znám, určí jméno nebo příjmení soud.

Rodičovská práva vyplývající z rodičovské zodpovědnosti se vyznačují svým dlouhodobým trváním a to až do doby nabytí zletilosti dítěte. Tím se pouze mění právní vztah, velká část práv a povinností rodičů je vázána na zletilost dítěte a jejím dosažením zanikají.

Příklad

Práva rodičů spravovat jmění dítěte. Naopak, děti, které jsou schopny se samy živit, jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu, jestliže to potřebují.

Stát má oprávnění vykonávat dohled (prostřednictvím orgánů sociálně – právní ochrany) nad tím, jak rodiče plní své povinnosti ve vztahu k dětem. Mohou uložit *napomenutí, rozhodnout o dozoru nad nezletilým, uložit některá omezení – zákaz návštěvy určitých zařízení*).

Rodičovská práva ani jejich výkon **nelze** smluvně převést na třetí osobu. Je pouze umožněno přenechat některá dílčí oprávnění třetím osobám – rodiče to však **nezbavuje rodičovské zodpovědnosti**.

V praxi se uplatňuje zásada - **rodičovské zodpovědnosti se nelze vzdát, k jejímu zániku může dojít za života rodičů jen rozhodnutím soudu, který má ve vymezených případech možnost podle zákona o rodině výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit, omezit či rodiče této zodpovědnosti zcela zbavit.**

Oprávnění zasáhnout do rodinně-právních vztahů má i orgán sociálně-právní ochrany dětí a to **v rozsahu**, jak stanoví zákon o sociálně-právní ochraně dětí. (Touto problematikou se budeme zabývat nejen na přednášce, ale také v dalším připravovaném textu).

Pozastavení rodičovské zodpovědnosti

Pokud rodiči brání ve výkonu rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a **je to v zájmu dítěte**, hovoříme o **pozastavení rodičovské zodpovědnosti**. Pokud soud pozastaví rodičovskou zodpovědnost jednomu rodiči, **má** sice nadále práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, **nemá** však možnost je vykonávat. Výkon práv a povinností je tedy **pouze** na druhém rodiči.

Nemá-li možnost vykonávat tato práva ani jeden z rodičů, musí soud ustanovit **poručníka**, který bude oprávněn nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Obdobně je tomu i v případě, kde je rodičovská zodpovědnost pozastavena jedinému žijícímu rodiči dítěte.

Příklad

Jeden z rodičů je dlouhodobě nemocen a je třeba, aby oba zastoupili dítě při konkrétním právním úkonu.

Dlouhodobá nepřítomnost v rodině způsobená výkonem trestu odnětí svobody, pobytem v zahraničí.

Omezení rodičovské zodpovědnosti

Pokud rodič neplní řádně své povinnosti vůči nezletilému dítěti a vyžaduje-li to **zájem dítěte**, soud **omezí** rodičovskou zodpovědnost a současně **vymezí rozsah práv a povinností**, který se konkrétně omezení týká. Toto opatření má sankční povahu a uplatní se tam, kde se rodič nějakým nevhodným způsobem chová k dítěti, takže styk rodiče s dítětem je nežádoucí.

Pokud ani druhý rodič nemá plnou možnost uplatňovat tato práva a vykonávat povinnosti, musí soud ustanovit dítěti **opatrovníka**.

Zbavení rodičovské odpovědnosti

Jedná se o **zásadní zásah soudu** a **nejtvrdší sankci**, kterou zákon o rodině zná – zásah do rodičovské zodpovědnosti, kterému předcházelo zaviněné jednání rodiče.

Soud k němu může přistoupit:

- rodič zneužívá své postavení vůči dítěti
- významným způsobem zanedbává své povinnosti
- rodič se dopustí vůči svému dítěti úmyslného trestného činu
- zneužije dítě k páchání trestné činnosti

Příklad

Rodiče ponechávají dítě ve výchovném zařízení, nejeví zájem o dítě osobně pečovat, neplní soustavně vyživovací povinnost k dítěti.

O zbavení rodičovské zodpovědnosti se rozhoduje vždy vzhledem ke konkrétnímu dítěti a musí být učiněno **v zájmu dítěte**.

Zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti ho **nezbavuje vyživovací povinnosti** vůči dítěti. Jde o zásah do rodičovských práv nikoliv povinností.

Pokud by mělo rozhodnutí soudu za následek, že by dítě nemělo zákonného zástupce, musí mu být ustanoven **poručník**.

O úpravě práv rodičů a dětí je soud nucen rozhodnout:

- rodiče spolu nežijí
- manželství bylo rozvedeno

Tradičně bývá rozhodnuto, že dítě (děti) se svěřují jednomu z rodičů – v převaze matce. Platná právní úprava však umožňuje, aby bylo rozhodnuto o společné, resp. střídavé výchově např. *po jednom měsíci*. V krajním případě – nebude svěřeno žádnému z rodičů, ale dáno do výchovy prarodičů, jiným osobám nebo i do ústavní výchovy. **Úpravu styku** – zákon ponechává na dohodě rodičů.

Otázka k zamyšlení

Marek se chce u spolužáků zviditelnit, proto jim opatřuje drogu. Je mu čtrnáct let. Může být postaven před soud a odsouzen?

Odpověď

Rodiče mohou být trestně stíháni za ohrožování mravní výchovy mládeže.

Zákon umožňuje potrestat rodiče za to, že z nedbalosti vystaví své dítě mladší 18 let nebezpečí zpustnutí (až dvouleté vězení).

„Trestní odpovědnost je na místě tam, kde v důsledku jednání rodičů vznikne reálné nebezpečí, že dítě propadne alkoholu či drogám, bude pohlavně nevázané, nebo si přisvojí škodlivé návyky, které mohou mít vliv na jeho tělesný vývoj a duševní zdraví“.

Vyživovací povinnost v rodinném právu

Členové rodiny mají povinnost vzájemně si pomáhat. Jednou z těchto povinností, která má spíš morální charakter je vyživovací povinnost.

Druhy vyživovací povinnosti:

- **rodičů k dětem**
- **dětí vůči rodičům**
- **mezi ostatními příbuznými**
- **mezi manžely**
- **k rozvedenému manželovi**

Vyživovací povinnost rodičů k dětem

Výživným rozumíme **uspokojování základních životních potřeb** pro toho, komu má být poskytováno. Vzniká ze zákona mezi určitými členy rodiny a je nepřevoditelné na jiné osoby, rovněž nepřechází ani děděním.

Právo na výživné nemůže být promlčeno, je nutné jej řádně a včas platit, je splatné vždy měsíc dopředu.

Dítě má právo na výživné již od svého narození, ale vzniká i okamžikem osvojení. Nežijí-li rodiče dítěte spolu, musí manžel, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, přispívat na uspokojování potřeb dítěte.

Při poskytování výživného se vychází z tzv. odůvodněných potřeb dítěte, ale také schopností a možností rodiče, který má povinnost platit výživné. Schopnost rodičů je subjektivní hledisko a je odvislé od reálných finančních možností rodičů.

Pokud i po nabytí zletilosti není dítě schopno se samo živit (např. z důvodů zdravotního handicapu), trvá vyživovací povinnost rodičů i nadále a není vyloučeno, že bude tato povinnost trvat po celý jejich život.

Určení výživného

Zákon nemá žádné vodítko na stanovení výše výživného – rodiče mají na výživu svých dětí přispívat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů, přičemž je nutné přihlížet k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě **osobně** pečuje.

Soud musí prověřit výdělkové a majetkové poměry rodičů a musí vzít také v úvahu jiné vyživovací povinnosti, které rodič má (např. ve své nové rodině).

Platí zásada - dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Nemohou – li plnit vyživovací povinnost rodiče, přechází na prarodiče.

Pro úplnost – vzájemná vyživovací povinnost není zákonem stanovena jen mezi rodiči a dětmi, ale i mezi ostatními příbuznými, tedy mezi předky a potomky.

Právům a povinnostem rodičů odpovídají **práva a povinnosti dětí**. Dítě **má právo** na zabezpečení hmotných podmínek své existence, na řádnou výchovu, pomoc, péči o zdraví a zdravé životní podmínky Má také právo, aby v případě, kdy tyto povinnosti nejsou ze strany rodičů plněny, zasáhl v jeho prospěch příslušný státní orgán.

Vedle vyživovací povinnosti rodičů k dětem existuje vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, mezi příbuznými v pokolení přímém (*prarodičů vůči vnukům*) a mezi manžely.

Děti mají vůči svým rodičům i povinnosti:

- povinnost rodičům pomáhat a plnit jejich pokyny
- přispívat na úhradu společných potřeb rodiny - má vlastní příjem a žije s rodiči ve společné domácnosti
- pokud je to potřeba, zajistit rodičům slušnou výživu (bez ohledu, zda žijí ve společné domácnosti)

Neplnění nebo vyhýbání se zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného je **trestným činem**.

Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům

Tato povinnost vzniká za předpokladu, že rodiče nejsou sami schopni se živit a dítě má schopnosti a možnosti výživné poskytovat. Při stanovení vyživovací povinnosti dětem se přihlíží k dalším okolnostem, které existují, např. *vyživovací povinnost mezi manžely* ..., soud také přihlíží k souladu s dobrými mravy.

Příklad

Rodiče se o dítě nedostatečně starali, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Bylo by v rozporu s dobrými mravy, aby jim dítě poskytovalo výživné.

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými

Jde pouze o příbuzné v řadě přímé (*předky a potomky*). V praxi jde nejčastěji o vyživovací povinnost prarodičů vůči vnukům (*stanovuje se všem čtyřem prarodičům*) – v poměru jejich schopností, možností a majetkových poměrů.

Vyživovací povinnost mezi manžely

Je založena na zásadě vzájemnosti. Základem je zabezpečení stejné životní úrovně obou manželů – zásadně po celou dobu existence manželství (*nemůže vzniknout mezi druhem a družkou*).

Vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi

Manžel, který není schopen se po rozvodu sám živit, má vůči bývalému manželovi nárok na výživné v rozsahu přiměřené výživy – není časově omezeno, zaniká až je schopen se sám živit nebo uzavře manželství. Soud bere zřetel na dobré mravy.

Příklad

Manžel, který zásadně zapříčinil rozvod - nebude mít nárok na výživné.

Manžel, který se na rozvodu nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, má nárok na výživné v rozsahu stejné životní úrovně, nejdéle však po dobu tří let.

Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matky

Nárok na náhradu nákladů spojených s těhotenstvím (*těhotenské oblečení, zdravotní péče, která nebyla z pojištění hrazena, jízdné do zdravotnického zařízení...*), a porodem.

Nárok na výživu, a to po dobu dvou let.

Nárok na výživu pro dítě, a to po dobu po níž by ženě náležela mateřská dovolená (*náklady spojené s pořízením vybavičky...*). Matka musí uplatnit nárok včas, nejpozději do porodu dítěte.

Náhradní rodinná péče

Péče o děti, o které se z různých důvodů jejich rodiče nestarají, má na starosti stát. V případě, kdy rodiče nezabezpečují řádnou výchovu dítěte, vyžaduje-li to jeho zájem a existuje způsobilá osoba, která by o dítě pečovala, může vzniknout na základě soudního rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy vztah mezi dítětem a jiným občanem.

- **osvojení**

Je nejvhodnějším institutem náhradní rodinné péče. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový právní vztah jako mezi rodiči a dětmi. Kromě toho vzniká i příbuzenský vztah mezi osvojencem, osvojitelem a příbuznými osvojitele. **Osvojitelé mají plnou rodičovskou zodpovědnost.**

K osvojení je **zásadně** třeba souhlasu rodičů dítěte. To neplatí v případě, že rodiče:

- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- soustavně neprojevili o dítě zájem po dobu šesti měsíců
- dva měsíce po narození neprojevili žádný zájem
- dali souhlas dopředu bez vztahu k budoucím osvojitelům (*zřekli se dítěte*)

Zákon rozlišuje dvě formy:

- **osvojení prosté (zrušitelné)** – soud je může zrušit jen z důležitých důvodů a to na návrh osvojence i osvojitele. Zrušením osvojení se obnovují vzájemná práva mezi osvojencem a původní rodinou, osvojenec se vrací ke svému původnímu příjmení.

- **osvojení nezrušitelné** - pouze manželé, výjimečně osamělá osoba, osvojenec musí být starší 1 rok. Osvojitel je zapsán v matrice místo skutečných rodičů.

Zajímavost

Nález ústavního soudu č. 295/1996 Sb.

„Ústavní soud zamítl návrh na ustanovení § 65 odst. 2 zákona o rodině („*Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu*“), které umožňuje osvojit pouze osobu nezletilou. V odůvodnění nálezu uvedl, že přirozená a objektivní odlišnost mezi nezletilými dětmi a osobami dospělými odůvodňuje potřebu zajistit náhradní rodinné vztahy právě u nezletilých. Vyloučení možnosti osvojení zletilé osoby tedy není v rozporu s principem rovnosti“.

- **pěstounská péče**

Pěstounská péče je určena pro děti, které není možné osvojit – *zdravotní stav, vyšší věk nebo nejsou volné* – rodiče nedali souhlas s osvojením a nejsou splněny podmínky k tomu, aby bylo dítě osvojeno bez jejich souhlasu.

Dvě formy pěstounské péče:

- **individuální – v rodině pěstounů.** Dítě je svěřováno manželům i jednotlivci. Mezi dítětem a pěstounem nevznikají stejné vztahy jako mezi rodiči a dětmi – v podstatných věcech mají právo rozhodovat rodiče dítěte.
- **kolektivní** – dětské vesničky, rodinné skupiny.

Pěstoun má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, za výkon pěstounské péče mu náleží odměna (hradí stát). Výše - podle počtu dětí svěřených mu do pěstounské péče.

Pěstoun má při výchově dítěte práva a povinnosti rodičů, jeho právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti je omezeno jen na běžné věci.

- **svěření dítěte do výchovy jiného občana**

Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je třeba chápat jako institut **náhradní rodinné výchovy**. Důsledkem je především faktické omezení práv a povinností

rodičů k nezletilému dítěti. Jedná se o nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy, která přichází v úvahu v případě, že je možné očekávat navrácení dítěte do původní rodiny. Nelze-li předpokládat obnovení péče rodiče o dítě, soud zpravidla dává přednost svěřeni dítěte do pěstounské péče či osvojení. Při rozhodování o výběru vhodné osoby upřednostňuje soud příbuzné dítěte.

O rozsahu práv a povinností osoby, které je dítě svěřeno rozhoduje soud v konkrétním případě tak, aby byly chráněny především **zájmy dítěte**. Soud může přenést na takovou osobu některá rodičovská práva. Rodiče jsou fakticky omezeni ve svých právech, ale mají nadále k dítěti vyživovací povinnost a spravují jeho majetek.

Poručenství

O poručenství rozhodne soud v případě:

- rodiče dítěte zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven
- rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu

Soud ustanoví dítěti poručníka, který jej bude vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem toho, koho označí rodiče, případně někoho z příbuzných nebo blízkých osob. Poručník odpovídá soudu za řádné plnění své funkce a podléhá pravidelnému soudnímu dozoru. – podává soudu zprávy o dítěti a účty ze správy jeho jmění.

Poručenství nezakládá vyživovací povinnost – je pouze ochráncem dítěte – jeho zákonným zástupcem – stát mu vyplácí odměnu – zaniká zletilostí dítěte. Při rozhodování o podstatných věcech dítěte potřebuje poručník vždy schválení soudu.

Smyslem poručenství je především ochrana zájmů nezletilého dítěte, jakékoliv rozhodnutí poručníka v závažných věcech podléhá schválení soudu.

Opatrovnictví

Opatrovník je soudem dítěti určen:

- bylo rozhodnuto o omezení rodičovské zodpovědnosti
- zájmy dětí a rodičů, případně zájmy stejných dětí stejných rodičů se dostaly do kolize (kolizní opatrovník)
- v řízení o osvojení

Opatrovník je ustaven soudem tehdy, je-li zapotřebí, aby byl nezletilý zastoupen při určitém úkonu, řízení nebo jednání a nemůže být zastoupen svými rodiči. Jde o případy, kdy dochází ke střetu zájmů dítěte a zájmů zákonných zástupců dítěte nebo mezi jednotlivými dětmi týchž rodičů navzájem a tím k ohrožení majetkových zájmů dítěte – dětí. Je-li to v zájmu dítěte, ustanoví soud opatrovníka i z jiných důvodů.

Příklad

V řízení o rozvod manželství a rozhodování o tom, komu bude dítě svěřeno do výchovy a komu a v jaké výši bude stanovena vyživovací povinnost, dědické řízení

Funkci může vykonávat fyzická osoba, která musí složit do rukou předsedy senátu slib, obdrží písemné pověření s vymezením rozsahu práv a povinností, které z opatrovnictví vyplývají. Nejčastěji je opatrovníkem ustanoven orgán sociálně – právní ochrany dětí, jehož pracovník se v průběhu řízení bude k věci vyjadřovat.

Předběžná opatření

Předběžné opatření = stanoví se tehdy, kdy je potřeba bezodkladně upravit právní poměry k nezletilému dítěti.

Soud může i přes **nesouhlas rodičů** svěřit dítě do péče osoby, kterou v usnesení označí v případě, kdy se dítě ocitlo bez jakékoliv péče a jeho život nebo příznivý vývoj je vážně ohrožen nebo narušen (*např. příbuzný dítěte, zařízení pro výkon ústavní péče...*)

Otázka k zamyšlení

Myslíte si, že by rodiče měli být trestně odpovědní za agresivní chování svých dětí? Jak si představujete případné trestání rodičů?

Odpověď

Rodiče nejsou všemocní. Děti tráví mnoho času v různých kroužcích a aktivitách, kam rodič nevidí a kde nemůže zasahovat???

Kontrolní otázky

1. Co musí manželé soudu předložit při žádosti o rozvod?
2. Jaká práva a povinnosti mají rodiče s plnou způsobilostí k právním úkonům vůči svým nezletilým dětem?
3. Co je to rodičovská zodpovědnost a jaké mohou být zásahy do této zodpovědnosti?
4. Kdy hovoříme o pozastavení, omezení a zbavení rodičovské zodpovědnosti?
5. Jaké druhy vyživovací povinnosti znáte?
6. Co rozumíte pod pojmem náhradní rodinná péče?
7. V čem je rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí?
8. Kdo je to opatrovník a kdo poručník?

Závěr

IDEÁLNÍ A ZA VŠECH OKOLNOSTÍ ŠŤASTNÉ MANŽELSTVÍ EXISTUJE JENOM V POHÁDKÁCH A ROMÁNECH ČERVENÉ KNIHOVNY. NEBO EXISTUJE ????